

ומלכותו בכל משלה

הרב שמואל טל¹

ידיעת השכל וחווית הרגש

השכל והרגש הנם שני כוחות הנדרשים לעבודת ה' בשלמות. יש צורך לברר מה מיקומו ותפקידו של כל כוח בפני עצמו, ומה היחס הראוי שישרור בניהם.

בשלב הראשון חייב האדם להשתמש בשכלו. על ידי השכל מברר האדם מה נכון לעשות ומה אסור לעשות. שכלו של האדם הוא זה שצריך להכתיב כיצד יש להתנהג, ולא הרגש. בשלב השני עליו להפנים את הדברים ברובד נוסף והוא הרגש.

על אף שהרובד העליון של הדברים הוא השכל, מדרגתו של האדם אינה נקבעת על פי ידיעותיו השכליות בלבד. לפעמים נוצר פער בין ידיעותיו השכליות לבין מדרגתו הרוחנית, האדם יודע שעליו לנהוג בדרך מסוימת, ובכל זאת לא מצליח ליישם זאת הלכה למעשה.

ניקח לדוגמא את מדת הענווה. בשלב הראשון האדם לומד את דברי רבותינו בעניין הענווה, ומבין בשכלו שעליו לנהוג כך. אם האדם ייפגש עם מדת הענווה דרך השכל בלבד, כשהוא ייתקל במקרה שמישהו פוגע בו - הוא עלול ללכת אחר שרירות לבו.

בשעת מבחן, המרכיב שבא לידי ביטוי בדרך כלל, הוא הרגש. רק אם יהיה חיבור של כל כוחות החיים אל אותה ידיעה שכלית, יש סיכוי שגם אם יפגעו בו - יידע איך להגיב.

עד כאן הדברים נראים פשוטים. אולם הקושי הוא בשלב המעבר מן הידיעה לחוויה.

כיצד עושים זאת? כיצד מגיעים מהבנה שכלית להפנמה רגשית? תהליך ההפנמה הוא תהליך מורכב. צריך לקחת נקודה תמציתית קטנה בשכל ולפרוש אותה. דומה הדבר לטיפת דיו קטנה ומרוכזת, שלוקחים

1. סיכומי דברים מתוך שיעור של הרב.

ומורחים אותה על נייר. במצבה החדש הטיפה איננה מרוכזת, היא נמרחת על פני כל הנייר. כך הוא הדבר גם לענייננו: עלינו לקחת את "טיפת הדין" שהיא הידיעה השכלית שלנו - ו"למרוח" אותה, עד שכל נימי הנפש ספוגים ומלאים מכך.

לדוגמה: אנו אבלים על בית המקדש - משתדלים להבין את משמעות החורבן וגם נוהגים מנהגי אבלות אמיתיים. אולם לא תמיד אנו מרגישים את זה בכל עצמותינו, לא תמיד אנו מצליחים להפנים את זה באופן טבעי כמו שאדם מרגיש בשעת אבל פרטי. כדי לחוש את האבל צריך לפרוט אותו לפרטים: להבהיר לעצמנו מהי המשמעות הדתית של חורבן הבית, ולבאר את המשמעות הלאומית, הכלכלית והחברתית שלו. כל הסעיפים והפרטים מספיגים אט אט את העניין בנפשנו, ומסייעים לנו לחוות את הצער של העדר בית המקדש.

המלכת ה'

ישום נוסף של עיקרון זה אנו מוצאים בעניין המלכת ה'. העובדה שהקב"ה הוא מלך העולם, מנהל את כל העולמות ומושל בהם - זו ידיעה שכלית ברורה שאינה זקוקה לראיות. ובכל זאת, אנו חוזרים על זאת עשרות פעמים ביום: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם...".

מדוע יש צורך בחזרה מרובה על עובדה כל כך פשוטה? נראה שהאמירה נועדה לברר שאותה ידיעה שכלית, שה' אלוהינו - מלך העולם, היא אינה ידיעה מופשטת, אלא יש לה משמעות. "מלך העולם" הוא בורא מיני מזונות, והוא ציוונו על מצוות ציצית וכיוצא באלה.

חשיבותו של הפירוט היא בכך שהוא מסייע לנו להרגיש ולחוות את הדברים בכל צעד ושעל. כל דבר בא ממנו, וכל דבר הוא למענו. וכשזוכה האדם לפרוש את אותה טיפת דיו על כל מרחבי החיים, התנהגותו משתנה מן הקצה אל הקצה. דרך הפירוט אנו חווים את אותה ידיעה שכלית בכל לימוד, בכל אכילה, כמעט בכל פעולה שאנו עושים. כשאדם מצייר בנפשו את הדברים, כל התנהגותו מושפעת מזה.

וכך דברי הרמ"א בתחילת השו"ע:

כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דיבורו והרחבת פיו כרצונו, והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדיבורו במושב המלך, כל שכן שישים האדם אל לבו שהמלך

לכן על האדם לבקש מהקב"ה שיעזור לו לא להיכשל: "יהי רצון שלא אחטא עוד". אין מקום לאמירה סתמית "לא אחטא" שנאמרת בהחלטיות ובגאווה, אלא "אני מבקש מהקב"ה להשתתף אתי, ולעזור לי להגיע לכך שלא אחטא". זו האחרונה היא אמירה שיש בה ענווה, והיא נובעת מהפנמה של ההכרה, שכל המציאות שלי תלויה בקב"ה. בכך שאין אני מצהיר על כך שלא אחטא עוד, אלא מבקש עזרה מהקב"ה כדי לא לחטוא - יש "חינוך" לחשוב וליישם את המלכת ה' גם בתהליך התשובה.

השמחה שבהמלכת ה'

במעבר שבין השכל לרגש טמונה סכנה. המלכה זו של הקב"ה על כל מרחבי החיים, עלולה להביא את האדם לחוסר ביטחון וייאוש. אדם שהפנים עד כמה הוא נתון לחסדיו של הקב"ה, וכל דבר שהוא מתכנן ורוצה להגשים תלוי בגורם חיצוני, עלול ליפול לעצבות ולחוסר עשייה. אולם, אם מסתכלים על התמונה מזווית שונה, ניתן להגיע לשמחה עצומה. האדם מבין שלמרות הפער העצום - כל מה שהוא עושה ופועל נתמך על ידי הקב"ה, הכרה זו מחזקת את תחושת הקרבה, שהיא המפתח לעבודת ה' בשמחה.